

як одна з характерних антимоній романтизму, який схилився, з одного боку, до освячення історії, а з іншого – до трактування її як тимчасової форми буття, одного з проявів вічності...»

### Закріплення вивченого матеріалу.

**Самостійна робота.** Заповніть «анкету твору». (Графи, заповнені курсивним текстом, – учнівські відповіді.)

Автор	<i>Пантелеймон Куліш</i>
Назва	<i>«Чорна рада»</i>
Жанр	<i>Історичний роман-хроніка</i>
Тема	<i>Змалювання боротьби за гетьманську булаву</i>
Герої	<i>Яким Сомко, полковник Шрам, Петро Шрам, Іван Брюховецький, Леся Череванівна, Черевань, Матвій Гвинтовка, Васюта, Кирило Тур, Божий чоловік, Чорногор, Пугач, народ</i>
Час дії	<i>1663 рік</i>
Основна думка	<i>«Зложити докупи два береги Дніпрові»</i>

Проблематика	<i>Патріотизм і незалежність, ставлення влади до народу, роль державного діяча, народ і співець</i>
Сюжетні лінії	<i>Власне історична (боротьба за гетьманську булаву); любовна (любовний трикутник Леся Череванівна – Петро Шраменко – Кирило Тур)</i>

### Підсумок.

**[?] Чи є актуальним роман «Чорна рада» в наш час?**  
(До сучасників та нащадків П.Куліш звертається із закликом, який із плином часу не втратив своєї актуальності: «... Дбаймо про свою будучину, знаймо добре, що ми в себе вдома, серед своєї рідної сім'ї, у своїй рідній хаті, що ніхто нам її не дасть, ніхто не підійме, ніхто ж не обігріє та не освітить так, як ми самі». Ці слова варто запам'ятати.)

**Домашнє завдання.** Дати розгорнуту письмову відповідь на запитання «Які з сучасних проблем українства прочитуються в історичній ретроспекції «Чорної ради» П.Куліша?»

**Любов ГАРТУН,**  
*учитель*  
Малківської ЗОШ І–ІІІ ст.,  
Прилуцький р-н,  
Чернігівська обл.

## ПУНКТОГРАМИ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

11 клас

**Мета:** поглибити, узагальнити й систематизувати знання учнів про пунктограми у простому реченні; формувати вміння та навички ставити потрібні розділові знаки у простому реченні та правильно вживати такі речення в мовленні; удосконалити вміння порівнювати й узагальнювати факти, поняття; розвивати самостійність мислення, усне й писемне мовлення, уміння виділяти головне в навчальному матеріалі, виховувати любов до рідного слова, досягти свідомого ставлення учнів до мови як універсальної скарбниці духовних надбань народу.

**Тип уроку:** урок узагальнення й систематизації знань.

### Перебіг уроку

**Повідомлення теми, мети та завдань уроку.**

**Мотивація навчальної діяльності учнів.**

**Актуалізація учнівських знань, засвоєних у попередніх класах.**

Бесіда

Які мовні одиниці вивчає синтаксис?

Що включає в себе пунктуація? Назвати відомі розділові знаки.

Поміркуйте, чи може один розділовий знак накладатися на інший.

Навести приклади подвійних розділових знаків.

### «Мозковий штурм».

Яке речення називається простим?

Чим може бути ускладнене просте речення?

Якими розділовими знаками здебільшого виділяються ускладнювальні компоненти у простому реченні?

Чи може вживатися тире у простому неускладненому реченні? Відповідь проілюструвати прикладами.

Які розділові знаки ставимо при однорідних членах речення?

Коли в реченнях зі звертаннями ставимо знак оклику, а коли – кому? Від чого це залежить? Довести це на власних прикладах.

Які розділові знаки потрібно ставити при вставних словах та вставлених конструкціях?

Як виділяються уточнювальні члени речення?

Як виділяються на письмі поширені й непоширені прикладки? Навести приклади.

Дати визначення пунктограм.

**Удосконалення пунктуаційних умінь і навичок.**

**Дослідження-аналіз з усним обґрунтуванням.** Прочитати текст. Схарактеризувати речення за будовою.

Іван Багрянний (справжнє прізвище Лозов'ягін) народився 2 жовтня 1906 року в селі Куземин на Полтавщині (нині Сумська область) у родині муляра.

На превеликий жаль, твори цього письменника тринадцятирічний час були заборонені, в Україні не видавалися. Вони прийшли до українського читача в час духовного відродження. Починаючи з березня 1992 року, твори І.Багряного виходять друком. У них – і життя автора, і доля нашої країни.

Роман І.Багряного «Тигролови» – це і плід титанічної праці та болючих спогадів про кількарічне заслання на Далекому Сході, і враження від життя серед дикої природи в оточенні мужніх та сміливих, розумних та кмітливих земляків, які на далекій чужині зберегли мову, віру, традиції.

➤ Знайти в тексті вставні речення та словосполучення, відокремлену обставину, пояснити розділові знаки при них. Пригадати, коли вставне речення виділяється тире.

Підкреслити однорідні члени речення, прокоментувати розділові знаки при них. Пояснити тире між підметом і присудком. У яких випадках ще між підметом і присудком ставиться тире?

**Пояснювальний диктант.** З'ясувати, чому в поданих простих реченнях між підметом і присудком тире не ставиться.

- Серце не камінь (*Нар. творч.*)
- Дівчатка як ластівочки (*П.Тичина*).
- Ми весні гінці крилаті, знаменосці днів нових (*В.Сосюра*).
- Будинок культури, безперечно, пам'ятка архітектури (*З газ.*)
- Два чоботи пара (*Нар. творч.*).

◆ Орієнтуючись на розглянуті приклади (з пояснювального диктанту), сформулювати правила на ті випадки, коли тире між підметом і присудком не ставиться.

### Зразок

колективно виконаного завдання

1. Якщо перед іменною частиною, вираженою іменником, стоїть частка *не*.

2. Коли перед іменною частиною складеного присудка стоять порівняльні сполучники *як, що, ніби, мов, немов, немовби, наче, неначе* та ін.

3. Якщо іменна частина складеного присудка виражена прикметником, дієприкметником, займенником, співвідносним із прикметником, цілим словосполученням.

4. Якщо між головними членами, вираженими іменниками, є вставні або вставлені конструкції.

5. Коли підмет і присудок є фразеологічним висловом.

**Пунктуаційний практикум.** Записати текст, розставити потрібні розділові знаки. Пояснити вживання коми, тире й двокрапки у простому реченні.

Старшого Кайдашевого сина звали Карпом меншого Лавріном (*І.Нещій-Левицький*). Ту пісню підслухали лю-

ди веселі співці Наддніпров'я (*П.Вороний*). Усе навколо дерева птахи люди сповнене весняної пружної нестримної сили (*В.Сосюра*). Хлопець досить успішно склав екзамену з усіх предметів у тому числі з української мови (*З газ.*). Саме тут біля меморіалу зібралися колишні воїни (*З газ.*). Гей ти коню ти маро крилата (*Леся Українка*). І на тім рушникові оживе все знайоме до болю і дитинства й розлука й твоя материнська любов (*А.Малишко*). Плавай плавай лебедоньку по синьому морю рости рости тополько все вгору та вгору.

### Словникова робота.

**Меморіал** – 1) архітектурно-скульптурний комплекс, що увічнює пам'ять видатних людей або подій; 2) пам'ятна книга, щоденник; 3) бухгалтерська книга для щоденного запису господарських операцій; 4) спортивні змагання, присвячені пам'яті видатних спортсменів, які зробили великий внесок у розвиток спорту.

◆ Прочитати речення, визначити однорідні члени та узагальнювальні слова при них.

Поетами були всі великі українці: полководець Хмельницький, філософ Сковорода, письменник Шевченко (*П.Загребельний*). Має Україна дуже різних дітей: і Леся Українку, і Кармелюка, і яничар, і характерників (*П.Гірник*). Кирила Стеценка, Миколу Леонтовича, Якова Степового – таких талановитих учнів мав Микола Віталійович Лисенко (*З журн.*). Викурюй у собі все погане: слабодухість, безхребетність, безпам'ятство (*Р.Доценко*). Щастя – це трикутник, а в нім три боки: віра, надія, любов (*С.Алексєєв*). Найяскравіший вияв безсмертя народу – це поєднання двох стихій: сліз і сміху, трагічного й комічного, болю й надії (*П.Загребельний*).

➤ Перепишіть. Однорідні члени речення підкресліть, узагальнювальні слова (словосполучення) при них виділіть рамкою.

Обґрунтуйте вживання розділових знаків. Поясніть правопис слів.

Зробіть синтаксичний розбір одного з речень.

◆ Скласти перелік пунктограм, характерних для:

а) простого неускладненого речення;

б) простого ускладненого речення.

◆ Скласти і записати речення:

а) з виразами *не більш як, не раніше як, не довше ніж*;

б) з фразеологізмами *наче грім серед ясного неба, як на голках*.

**Творча робота.** Написати твір-мініатюру «Осені подих терпкий», будуючи висловлювання так, щоб у ньому були приклади повторених на уроці пунктограм у простому реченні.

**Домашнє завдання.** Скласти лінгвістичну розповідь на тему «Пунктограми у простому реченні», проілюструвати всі правила власними прикладами.